

знищення рейдуючих було справою часу. Великі сніги, морози (які в 1944 р. стояли до середини квітня), постійна втома і голод довели катастрофу з'єднання "Базар", яке змушене було невеликим групами пробиватися на захід, до місць передрейдової дислокації дійшло не більше 30 осіб [3, с. 479; 7, арк. 26-27], у тому числі й поранений командир з'єднання М.Мельник ("Онищенко"). Рештки стрільців і командирів були розподілені по інших підрозділах.

Попри цілу низку вдалих і надзвичайно впертих боїв з військами НКВС та підрозділами Червоної армії, командування негативно оцінило рейд з'єднання "Базар", вказуючи, що командир "Онищенко" недотримався інструкцій щодо ґрунтовної підготовки до рейду. Йшлося, насамперед, про те, що командир проігнорував необхідність розбитися і діяти малими бойовими на визначеній території. Також до причин невдачі відносили погані погодні умови і близькість фронту [5, С. 865]. Однак при цьому, позитивним вважався резонанс про рейд серед місцевого населення, здобуті симпатії та інформація про умови боротьби в регіоні [7, арк. 27].

Список використаних джерел

1. Жилук В.М. Діяльність ОУН та УПА на Житомирщині у 1941 – 1944 рр. [монографія] / Вікторія Миколаївна Жилук. – Рівне: Волинські обереги, 2008. – 308 с.
2. Ковальчук І.В. Політично-військові і соціально-економічні складові діяльності ОУН та УПА на території Житомирської і західних райо-

нів Київської областей (військова округа "Тютюнник" у 1941 – 1943 рр.) [Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України]. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2012. – 286 с.

3. Звіт про діяльність повстанського загону № 37 навесні 1944 року на східних теренах Волині // Український здви́г: Волинь. 1939 – 1955. Збірник документів. / Володимир Сергійчук. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 472 – 480.

4. Бойове донесення командування 18-ї стрілецької бригади внутрішніх військ НКВС начальнику внутрішніх військ НКВС Українського округу генерал-майору Марченкову про збройну сутичку з відділом УПА неподалік Радомишля від 5 квітня 1944 року // Український здви́г: Наддніпрянщина. 1941 – 1955. Збірник документів. / Володимир Сергійчук. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 375 – 378.

5. Річний військовий звіт групи "Тютюнник" та З'єднання груп "44" ("ЗГ") від 15 січня 1945 р. // Літопис УПА. Нова серія, т. 8. Волинь, Полісся, Поділля: УПА та заплілля 1944 – 1946. Документи і матеріали. / Упорядк.: О.Вовк, С. Кокін. – К. – Торонто: Літопис УПА, 2006. – С. 861 – 874.

6. Звіт командира з'єднання "Крути" Чорненка // ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 62, арк. 48 – 51.

7. Звіт з'єднання "Базар" // ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 62, арк. 24 – 28.

8. Патриляк І. "Встань і борись! Слухай і вір..." Українське націоналістичне підпілля і повстанський рух 1939 – 1960 рр. – Львів: Часопис, 2012.

9. Марчук І., Тищенко О. Гурби: квітень 1944-го. – Рівне, 2002.

10. Вовк О. До питання про найбільшу битву УПА під Гурбами // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск до 60-річчя УПА. – Дрогобич, 2002. – С. 125 – 137.

11. Довідка-Характеристика начальника Радомишльського району НКВС, лейтенанта держбезпеки Виноградова про ситуацію в районі станом на 28 березня 1945 року // Український здви́г: Наддніпрянщина. 1941 – 1955. Збірник документів. / Володимир Сергійчук. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 471 – 511.

Надійшла до редколегії 27.06.13

И. Патриляк, д-р ист. наук, проф.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ПРОТИВОСТОЯНИЯ РЕЙДУЮЩИХ ОТДЕЛОВ УПА СОВЕТСКИМ СИЛОВЫМ СТРУКТУРАМ НА ТЕРРИТОРИИ ЖИТОМИРСКОЙ И КИЕВСКОЙ ОБЛАСТЕЙ ВЕСНОЙ 1944 Г.

В статье, опираясь на достоверные источники, детально освещено проблему рейда соединения Украинской повстанческой армии "Базар" на территорию Житомирской и Киевской области весной 1944 г. Проведена максимально точная реконструкция хода боёв между отрядами УПА, подразделениями войск НКВД, истребительных батальонов и Красной армии.

Ключевые слова: рейд, бой, дислокация, форсирование, марш, окружение, атака, оборона, Украинская повстанческая армия, войска НКВД, истребительные батальоны, Красная армия.

I. Patrylak, Doctor of History, Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

CONFRONTATION BETWEEN UIA (UPA) RAIDING TROOPS AND THE SOVIET SECURITY FORCES ON THE TERRITORY OF ZHYTOMYR AND KYIV REGIONS IN SPRING 1944

The article is devoted to one of the obscure points in the history of Ukraine during the Second World War. On the basis of original documents in detail the course of the raid of troops Ukrainian Insurgent Army (UPA) (group "Bazar") in the Zhytomyr and Kyiv regions in spring 1944. Was analysis the greatest battles with the Soviet state security forces.

Keywords: raid, battle, dislocation, crossing, march, environment, attack, defense, the Ukrainian Insurgent Army (UPA), NKVD troops, destroyer battalions, the Red Army.

УДК 94(470+571)(=163.2) "18"

Т. Прищепа, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПЕРЕСЕЛЕННЯ БОЛГАР НА УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ПІСЛЯ КРИМСЬКОЇ ВІЙНИ (1853 – 1856 РР.)

В статті досліджуються основні причини та процес переселення болгар на територію Півдня Російської імперії після Кримської війни 1853-1856 рр. Особлива увага приділяється останній міграційній хвилі 1860-1863 рр., яка, власне, й завершила болгарську колонізацію в даному регіоні.

Ключові слова: болгары, переселення, Російська імперія.

Серед багатьох проблем, пов'язаних з історією формування болгарської общини на території сучасної України, яка на сьогодні не достатньо висвітлена в історіографії, є історія комплексного дослідження процесу переселення у др. пол. XIX ст. Переселення болгар на південноукраїнські землі розпочалося у др. пол. XVIII ст. і тривало до 70-х рр. XIX ст. Даний процес був зумовлений багатовіковим політичним, національним та

релігійним гнітом Османської імперії. Метою дослідження є комплексне та всебічне вивчення болгарських колоній Півдня Російської імперії та виявлення особливостей процесу переселення.

Варто зазначити, що дослідження істориками даної проблеми було зосереджене на окремих аспектах переселенського процесу. Особливої уваги для розгляду проблеми потребують праці А. А. Скальковського [14, 156 с.],

директора статистичного комітету Новоросійського краю, який майже двадцять років збирав матеріал про болгарські колонії на Півдні Російської імперії. В його роботах детально подана характеристика господарської діяльності болгар-переселенців, історія утворення болгарських сіл, статистичні дані щодо болгар, які поселилися на українських землях Російської імперії. В цілому дослідження А. Скальковського проходили в руслі слов'янофільської течії: особливий наголос він робив на ідеї панславізму. Проте в працях А. Скальковського, не дивлячись на їхню наукову цінність, є певні недоліки. Вводячи в свої дослідження значну кількість законодавчих актів Російської імперії, вчений не навів повністю ті свідчення, які подані в указах щодо болгар-переселенців XIX ст.

Для др. пол. XIX – поч. XX ст. характерний підвищений інтерес до болгарської діаспори. Розширення хронологічних та географічних меж цієї теми привело до появи значної кількості праць, в яких містилися нові дані щодо чисельності болгар-переселенців, їх господарського та культурного життя. Так, А. Клаус [8, 568 с.], спираючись на роботи А. Скальковського, доповнив свою працю повідомленнями та спостереженнями, зібраними в поїздках по болгарських колоніях. Він показав специфічні риси землеробського устрою у болгар. В його роботі міститься фактичний матеріал щодо земельної забезпеченості та порядку землекористування, про розвиток в колоніях торгівлі та ремесла. В контексті вивчення етнічної структури населення європейської частини Російської імперії П. І. Кепленом був представлений матеріал про розселення болгар на Півдні Росії до початку 60-х років XIX ст. [7, 312 с.].

В кін. XIX – на поч. XX ст. в роботах одеських вчених М. Г. Попруженко [13, 34 с.] та Н. П. Барсова [1, 74 с.] розглядається роль болгарської діаспори на Півдні Російської імперії в просвітницькому та національно-визвольному русі в Болгарії. Двохтомна праця славіста та лінгвіста Н. С. Державіна про болгарські колонії Росії стала першою узагальнюючою роботою, в якій було комплексно досліджено цілий ряд питань з етнографії, історії та лінгвістики [4, 257 с.]. Н. С. Державін акцентував свою увагу на головних проблемах в житті болгар, серед яких розселення, господарська діяльність та ін. І. Іванов [5, 248 с.], А. Клаус, П. Н. Батюшков [2, 177 с.], М. Г. Попруженко, Н. С. Державін в своїх роботах дали короткий опис болгарської міграції із Бессарабії до Криму і Приазов'я, акцентуючи увагу на внутрішніх причинах переселення та чисельності міграційного потоку болгар із молдовської частини Бессарабії до Росії в 1860-1862 рр. На сучасному етапі розвитку історичної науки велика увага приділяється питанню дослідження та аналізу болгарських переселенців на території нашої держави. Серед таких можна виділити праці ряду українських дослідників, а саме – С. Г. Кащенко, В. Павленко [6, 159 с.; 10, С. 115-126.]. Важливе значення мають праці Носкової І. А. [9, 135 с.] та Пачева С. І. [12, 89 с.], проте у них наголос робиться на регіональні особливості.

Протягом багатьох віків турецько-османське панування супроводжувалося винищенням Болгарії, насильством мирного населення, мало катастрофічні наслідки для болгарської культури та православної віри. Головними причинами переселення болгар на територію Російської імперії в кін. XVIII – на поч. XIX ст. були російсько-турецькі війни, періодичні набіги розбійницьких банд, а також інтерес російського уряду у заснуванні нових колоній на півдні країни. Переселення болгар у 1860-1863 рр. завершило болгарську колонізацію в даному регіоні. Цей період складався із двох потоків: перший походив із Бессарабії, а другий – безпосередньо

із території Болгарії (Відінського пашалику). Вільний земельний фонд в Таврії – головна умова для масового переселення – з'явився завдяки еміграції приазовських ногайців та частини кримських татар в Туреччину в 1860 р. [13, С. 23].

Однією із причин переселення із Бессарабії став конфлікт болгарських колоністів з молдавським урядом, який назирив декілька років. В основі його лежали наслідки Кримської війни. Відомо, що за статтею XX Паризького трактату від 18 (30) березня 1856 р. Росія втратила на користь князівства Молдавського частину Бессарабії. Стаття XXI передбачала для мешканців даної території право вільного переселення в інші місця протягом трьох років [11, С. 29]. У той час, як деякі жителі виїхали до Росії, болгарські колоністи залишилися на місці. Цьому сприяв той факт, що в перші роки політика молдавського уряду щодо колоністів була сприятливою. Так, 4 лютого 1857 р. молдавський уряд дав обіцянку всім мешканцям приєднаного краю зберегти цілісність і нерушимість їхніх прав, підкріпивши це грамотою князя Богоріді від 6 червня 1858 р. [16, С. 55]. За колоніями був збережений окремий адміністративний устрій – з них створили два повіти (Ізмаїльський та Калуго-Пруський) [12, С. 36]. Тому заспокоєні болгари не скористалися правом на вільне переселення. Із закінченням трьохрічного терміну відношення молдавського уряду до болгарських колоністів суттєво змінилося. В 1860 р. було піднято податки, на колоністів поширили рекрутську повинність. Це викликало незадоволення болгар. Кульмінацією цих процесів стали події в Болграді 8 листопада 1860 р. В цей день там зібралися представники від колоній для обговорення рекрутського питання. Проти беззбройних колоністів уряд застосував військо, що призвело до жертв не лише серед депутатів, а й серед жителів Болграда [5, С. 12]. Ця розправа викликала стихійний потік біженців із Болграда, які в кількості від 400 до 600 чоловік 12 листопада вже знаходилися на російському прикордонному карантинному пункті [3, С. 134-135].

Другою причиною можна вважати агітацію з боку Росії, позиція якої у підтримці переселення болгар базувалася на її зовнішньополітичних інтересах, оскільки поразка в Кримській війні похитнула її міжнародний авторитет. Активність Росії в цьому питанні проявилася не тільки в агітаційній діяльності, але й у прямих зверненнях до Молдавського уряду, в організації і фінансуванні самого переселення. Болгарські колоністи зі свого боку також надіялися на підтримку Росії. Ще в січні 1857 р. вони звернулися до Олександра II з Привітальним листом, в якому виразили свою вірність і прохання про заступництво [16, С. 47].

В переселенському процесі болгар крім політичних причин варто зазначити й економічні. Справа в тому, що ріст продуктивних сил в колоніях показав необхідність розширення земельного наділу для забезпечення молодих сімей. Так, в кінці 1860 р. з деяких болгарських колоній російської частини Бессарабії (Бургуджа, Іванівка, Главань) були відправлені до Таврійської губернії депутати для вибору землі під поселення [12, С. 11]. Проте масового переселення звідти не відбулося, бо уряд не мав можливості забезпечити їх землю.

Підготовка до переселення розпочалася відразу після болгарських подій. 26 грудня 1860 р., після доповіді міністра державного майна з питання дозволу переселення, цар дав згоду, вказавши, що переселення повинно відбуватися за умовами Положення Комітету чотирьох міністрів від 18 січня 1860 р. про поселення в Російській імперії закордонних вихідців-слов'ян [3, С. 11]. Ці умови передбачали надання земельного на-

ділу в розмірі 8 дес. на особу чоловічої статі, треба було прислати депутатів для вибору землі, для переселенців передбачалися пільги (звільнення на 6 р. від військової служби, звільнення на 8 р. від податків, повне звільнення, якщо є діти, від рекрутської повинності). Але деякі пункти цього положення стосовно колоністів були змінені. 23 січня 1861 р. для них був змінений порядок наділення землею – замість 8 дес. на душу встановлювалася норма 50 дес. на сім'ю [6, С. 76].

Порядок переселення вимагав попереднього обрання землі. Тому 20 березня представники колоній прибули до Одеси. Вони зробили це таємно, оскільки молдавський уряд відмовив їм у видачі паспортів [8, С. 234]. 17 квітня депутати від 9 колоній, оглянувши землі в Мелітопольському та Дніпропетровському повітах, підписали Акт, в якому зазначили, що ці землі їх зовсім не влаштовують [13, С. 29]. Подальші дії показали, що більшість з цих 9 колоній або домоглися поселення на інших землях, або зовсім відмовилися від переселення. В той же час в Бердянському повіті болгари в основному селилися на тих землях, які були зазначені в актах. Можемо констатувати, що якість запропонованої землі мала значний вплив на подальший хід переселення.

Молдавський уряд не був зацікавлений у даному процесі, він став на перешкоді переселенцям. Спочатку їм заборонили продавати своє рухоме майно. Потім поставили вимогу заплатити всі податки (державні та мирські) за три роки наперед. Саме тому, перші переселенці у серпні-жовтні 1861 р. вимушені були переходити кордон нелегально. Так мешканці колоній Тропокло і Новий Карагач перейшли кордон у повному складі, зв'язавши молдавських вояків.

У 1861 р. до Таврійської губернії були відправлені лише ті переселенці, які не встигли перейти кордон до жовтня. Переміщення відбувалося окремими партіями на чолі із спеціальними чиновниками, які підлягали безпосередньо П. М. Стрємоухову (він здійснював загальне керівництво переселенням слов'ян у 1861 р.). На допомогу цим чиновникам обиралися старшини з числа колоністів. Всього таких партій болгарських переселенців у 1861 р. було відправлено шість: у серпні – три, у вересні – дві і в жовтні – одна. Пересувалися вони з кордону через Одесу й Миколаїв до Мелітопольського та Бердянського повітів [8, С. 102].

Масове переселення відновилося лише весною 1862 р. Тепер воно здійснювалося під загальним керівництвом директора Петербурзької палати державного майна А. Ф. Гюне, який змінив П. М. Стрємоухова. Для пересування обрали три різних маршрути: Маяки – Кармази – Одеса – Миколаїв – Херсон; Акерман – Одеса – Миколаїв – Берислав; Бендери – Тирасполь – Миколаїв – Берислав. Пункти переходу через кордон знаходилися в Татарбунарах та Кубей, а переправи через великі ріки (Дністер, Буг, Дніпро) – в Маяках, Миколаєві, Херсоні, Бериславі [8, С. 11]. У ході переселення та в перший час після прибуття на місце оселення колоністи отримали значну допомогу як з боку уряду, так і сільських громад та окремих осіб. З 1 квітня по 1 жовтня 1862 р. до Приазов'я переселилося близько 3,5 тис. болгарських сімей [8, С. 12]. Але ці дані не відображають точну кількість болгар, оскільки включають в себе албанців, молдаван, росіян, які також прибули з Бессарабії, і за документами значилися болгарями.

Другим потоком було переселення відінських болгар. На відміну від попередніх переселень, цього разу основну масу складали мешканці не східних, а північно-західних регіонів країни – Ломського, Белоградівського, Берковського та Відінського округів [16, С. 25]. Крім загальних причин, які були названі вище, переселення

відінців було викликане додатковими факторами, пов'язаними з еміграцією мусульман із Росії до Османської імперії. Адже, оселення мусульман призвело до погіршення становища болгарського населення краю, оскільки влаштування емігрантів повністю було покладено на болгар. Їх зобов'язували годувати татар, будувати для них житло, орати ниви тощо.

Правовою основою переселення стало вище зазначене Положення від 18 січня 1860 р. Що стосується турецької сторони, то тут питання дещо складніше. Як стверджують дослідники, скоріше за все спеціального договору між Росією та Туреччиною з цього приводу не було. Існувала лише приватна домовленість російського консула в Стамбулі Лобанова-Ростовського з турецьким урядом про те, щоб останній не чинив перешкоди [16, С. 36]. Ця домовленість ні до чого не зобов'язувала і турецькі урядовці всіляко ускладнювали переселення. Неоднозначним було ставлення до цього переселення болгарської громади. Одні підтримували його (як, наприклад, керівник Одеського болгарського настоятельства Н. Палаузов), а інші, на чолі з видатним революціонером Г. Павловським, сприйняли це негативно [16, С. 38-41].

Підготовка переселенців у далеку дорогу проходила поспіхом. Довгий час їм довелося стояти табором під Відіном, очікуючи паспорти. Коли документи нарешті були видані, переселенцям залишалося дуже мало часу для влаштування своїх справ (заготівля продуктів, медикаментів, одягу, продажу рухомого майна). Багато з них не встигали продати своє майно. Деякі переселенці навіть не мали часу отримати гроші з покупців. Переселення виявилось важким та довгим. Оскільки великі кораблі не могли увійти в гирло Дунаю, довелося робити пересадку, яка нерідко розтягувалася на декілька тижнів [9, С. 34-36].

Варто зазначити, що переселення до Криму відбувалося разом із всім потоком іммігрантів. Перша група болгарських переселенців прибула в Таврійську губернію на початку травня 1861 р. Інші групи відінців прибули на півострів пізньою осенню. Вони не прислали наперед депутатів для вибору землі, тому не могли зайняти назначених під заселення земель. Губернськими властями зі згоди А. Ф. Гюне було прийнято рішення розквартирувати їх в болгарських і німецьких колоніях – Старий Крим, Кишлав, Фріденталь [9, С. 40]. Селили всіх в будинках місцевих жителів, і кожний господар повинен був утримувати одну або дві сім'ї переселенців протягом двох місяців. Для розквартированих в колоністських будинках відінців Опікунський комітет і губерньська влада зобов'язувалися виплачувати кормові. Однак допомога на продовольство виплачувалася лише протягом перших двох місяців. В середньому кожному колоністському будинку перебування відінців обійшлося в 78 карбованців [6, С. 78]. Перебування в будинках болгарських і німецьких колоністів носило лише тимчасовий характер. Однак досить швидко виявилось, що вільна земля для переселення закінчується. Тому відінським селянам було запропоновано поступити в міщані міста Балаклави. Цю пропозицію прийняли лише 3 сім'ї, інші 12 звернулися до Міністра державного майна з проханням повернутись назад. Але відінці не мали права повертатися назад, тому що був підписаний контракт. Внаслідок цих подій на даній території була заснована нова болгарська колонія Ішунь-Болгарський.

Проте влада не завжди йшла назустріч переселенцям. Через це вже на початку 1862 р. почалися перші конфлікти між відінськими болгарями та місцевою владою. 4 лютого наглядач кримських колоній К. Гоффман жалівся А. Гюне на болгар, розквартированих в німецьких колоніях Нейзац і Розенталь, які відмовились сели-

тись на вказаній їм степовій території в Перекопському уїзді. Болгари вимагали під своє поселення землі з проточними водами, яких не було на відведених землях Перекопського уїзду. У відповідь К. Гоффман зупинив видавати кормові [3, С. 153].

Взимку 1861-1862 рр. в болгарських поселеннях краю почали з'являтися оголошення, де говорилося, що вже у січні турецький міністр закордонних справ Аліпаша обіцяє болгарам, які повернуться в Туреччину, різного роду пільги [1, С. 56]. Це не лише спричинило послаблення переселення болгар до краю, а й викликало бажання повернутися на Батьківщину. У відповідь на ці події відбулися зміни у переселенській політиці Російської імперії. 9 січня 1863 р. останнє масове переселення болгар до Росії було зупинено [14, С. 199]. Подальший ріст болгарського населення відбувався за рахунок природного приросту.

Отже, вирішення проблеми переселення болгар на територію Російської імперії відбувалося в рамках балканської політики уряду країни. Адже, після поразки у Кримській війні 1853-1856 рр. російська дипломатія прагнула зберегти свій вплив в Османській імперії і підвладних їй землях шляхом підтримки новітніх слов'янських народів. Саме тому процес переселення болгар займав в урядових колах Російської імперії одне із ключових питань.

Список використаних джерел

1. Барсов Н. П. Тридцатилетие деятельности Одесского болгарского настоятельства (1854-1884) и материалы для истории освобождения Болгарии. – Одесса, 1895. – 74 с.

Т. Прищепа, асп.

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПЕРЕСЕЛЕНИЕ БОЛГАР НА УКРАИНСКИЕ ЗЕМЛИ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ ПОСЛЕ КРЫМСКОЙ ВОЙНЫ (1853 – 1856 ГГ.)

В статье проанализированы основные причины, обусловившие процесс переселения болгар на территорию Юга Российской империи после Крымской войны 1853-1856 гг и определены основные направления переселенческого движения. Особое внимание уделяется последней миграционной волне 1860-1863 гг, которая, собственно, и завершила болгарскую колонизацию в данном регионе.

Ключевые слова: болгары, переселение, Российская империя.

T. Prischepa, Graduate stud.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE MIGRATION OF BOLGARIANS ON THE UKRAINIAN AERTHS OF THE RUSSIAN EMPIRE AFTER THE CRIMEAN WAR OF 1853 – 1856.

This article investigates the fundamental causes and the process of migration Bulgarians on the Russian Empire after the Crimean War of 1853 – 1856. The article highlights the basic directions of migration. The special attention is spared to the last wave of migration Bulgarians 1860 – 1863, which, in fact completed the Bulgarian colonization in this region.

Key words: Bulgarians, migration, Russian Empire.

УДК 94(477)“16/18” Кочубеї

Н. Скрипченко, асп.

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ДИКАНСЬКИЙ МАЄТОК КОЧУБЕЇВ (II ПОЛОВИНА XVII – ПОЧАТОК XIX СТ.)

У цій статті аналізується процес формування першого великого маєткового комплексу Кочубеїв у Диканьці, що становив основне ядро їх родових землеволодінь в Гетьманщині.

Ключові слова: Україна, Гетьманщина, Кочубеї, маєток.

Процес відокремлення старшини від решти козацтва, спостерігається перш за все, в економічній сфері. З середини XVII ст. козацька еліта перетворюється на великих землевласників, адже отримані за службу рангові володіння поступово примножуються та успадковуються нащадками. Центрами цих родових земель ставали дідові маєтки, як репрезентанти їх високого статусу у суспільстві. Перед сучасними дослідниками стоїть завдання визначити основні етапи та характерні

2. Батюшков П. Н. Бессарабия (историческое описание). – Спб., 1898. – 177 с.

3. Болгарське населення Південної України: Дослідження і документи. – Вип. I. – Запоріжжя, 1993. – 256 с.

4. Державин Н. С. Этнографическое развитие болгарских колоний в Бердянском уезде Таврической губернии. – СПб, 1902. – 257 с.

5. Иванов И. С. Заметки о переселении болгар из Молдавии в Новороссийский край. – Одесса, 1862. – 248 с.

6. Кашенко С. Г. Из истории крымских болгар // Сквозь века. Народы Крыма. – Симферополь: Академия гуманитарных наук, 1995. – Вып.1. – 159 с.

7. Кеплен П. И. Об этнографической карте Европейской России. – Спб., 1862. – 312 с.

8. Клаус А. Наши колонии. Опыты и материалы по истории и статистике иностранной колонизации в России. – СПб.: Тип. Нусвальта, 1869. – 568 с.

9. Носкова И. А. Крымские болгары в XIX – нач. XX вв: история и культура. – Симф., 2002. – 135 с.

10. Павленко В. Болгарии в Україні // Віче, 1995. – № 7. – С. 115-126.

11. Парижский трактат // Сборник договоров России с другими государствами 1856 – 1917. – М.: Госполитиздат, 1952. – С. 23-33.

12. Пачев С. И. Возникновение болгарских сел в Северном Приазовье (1861-1863). – Мелитополь, 2007. – 89 с.

13. Попруженко М. Г. Из материалов по истории славянских колоний в России. – Одесса: Техник, 1909. – 34 с.

14. Скальковский А. А. Болгаро-славянские колонии // Памятная книжка Таврической губернии. Под ред. К. В. Ханацкого. – Симферополь, 1867. – 256 с.

15. Степанов Ф. І. Із історії переселення болгар у Південну Україну в 50-60-х роках XIX ст. // Український історичний журнал. 1996. – № 1.

16. Устав о колониях иностранцев в Империи // Свод законов Российской Империи. Т. 12. – СПб, 1857. – С. 20-25.

17. Хаджиниколова Е. Българските преселници в южните области на Русия (1856-1877). – София, 1987. – 294 с.

Надійшла до редколегії 27.06.13

рисі маєткових комплексів козацької старшини, адже вони відіграли значну роль в суспільному та економічному житті українських земель.

Кочубеї були яскравими представниками козацької аристократії. Члени цього роду досить швидко зайняли провідне місце в середовищі старшини, що відобразилося на економічному потенціалі родини. Становлення Кочубеїв – магнатів розпочинається з II половини XVII ст., фактично першим ядром їхніх маєтностей ста-

© Скрипченко Н., 2013